

REVOLUCIONARNI RADNIČKI POKRET U BARANJI UOČI MAĐARSKE OKUPACIJE 1941. GODINE

U godinama pred drugi svjetski rat Baranja je proživljavala sve društveno-političke i ekonomske teškoće koje su tištale predratnu Jugoslaviju, iako na svoj specifičan način, što je utjecalo i na razvoj i akcije naprednog radničkog pokreta ove regije.

Naime, ova sjeverna, teritorijalno mala pogranična regija¹ Jugoslavije sa oko 53.000 stanovnika heterogenog nacionalnog sastava,² nalazila se između ekonomski bogatijih i društveno-politički razvijenijih susjeda Slavonije i Bačke.

Gradovi, Osijek na jugu i Sombor na istoku ove regije, imali su utjecaja na razvoj društvenih prilika u Baranji, a time i na razvoj i akcije radništva u ovoj regiji. Južni i centralni dio regije gravitirao je prema Osijeku, a istočni dio prema Somboru. Baranja je u predratnom periodu pripadala sastavu Dunavske banovine sa sjedištem u Novom Sadu, ali su društvena kretanja iz susjedne Slavonije, Osijeka, imala odjeka u ovoj pokrajini.

Radnički pokret Baranje razvijao se u sklopu radničkog pokreta Vojvodine, međutim, u organiziranju baranjskog radništva imao je utjecaja i napredni radnički pokret Osijeka. Veze baranjskog radništva sa Osijekom postojale su u južnim dijelovima regije, koji je gravitirao Osijeku. Svakodnevna putovanja radnika i učenika u grad po prirodi posla i redovni kontakti sa radništvom ovoga razvijenog radničkog centra, utjecali su na razvoj revolucionarnog radničkog pokreta u Baranji. Međutim, ne treba potcijeniti ni veze koje su Baranjski održavali sa Osijekom kao tržištem svojih poljoprivrednih proizvoda.

Otežanim uvjetima organiziranja baranjskog radništva pridonosila je malobrojna industrija skoncentrirana uglavnom u državnom dobru »Belje«³ koje je u svojim pogonima, naročito u Belom Manastiru, Kneževu i Branjinom Vrh, zapošljavalo

1. Baranja je obuhvaćala 1.147 km² baranjske nizine, koja je Trianinskim mirovnim ugovorom od 1920. godine pripala Jugoslaviji. U administrativnom pogledu pripadala je Dunavskoj banovini, a bila podijeljena na dva kotara (Darda i Batina) sa 36 općina.
2. U Baranji su uz Hrvate i Srbe (11.300 i 10.400 stanovnika) bile najbrojnije nacionalne manjine Nijemci (15.960) i Mađari (13.900); Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1955, i Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. III 1931, knj. I, Beograd 1937.
3. »Belje« se gotovo poistovjećivalo sa Baranjom. Zauzimalo je oko 25.000 hektara zemljišnih površina regije, a posjedovalo je i najveći broj najvažnijih pogona baranjske prehrambene, metalne i drvene industrije. Kao državni kapital bilo je pod upravom Ministarstva financija Kraljevina Jugoslavije; Enciklopedija Leksikografskog zavoda knj. I, Zagreb 1955, 440, i dr Dragutin Rilke, Belje — Poljoprivredno-industrijski kombinat — uvjeti proizvodnje i rezultati poslovanja 1954 — 1959, JAZU, Zagreb 1962, 76—78.

Nada Lazić, prof.

Historijski institut Slavonije, Slavonski Brod
Historisches Institut Slawoniens, Slavonski Brod

najveći dio radništva regije. Treba napomenuti da je državni kapital »Belja« efikasno onemogućavao razvoj naprednog radničkog pokreta, Uprava državnog dobra, uz monopolistički utjecaj na društveni život Belja, pa i Baranje, bila je u mogućnosti da sputa revolucionarni razvoj svojih radnika, u vrijeme kada se radništvo u susjednim regijama već konsolidiralo i organizirano nastupalo. Teškoćama u stvaranju radničkih organizacija pridonijeli su u Baranji i nacionalno strani radnički element, znatan broj nekvalificiranih radnika i poljoprivredno, uglavnom sezonsko radništvo.

Radi razumijevanja okolnosti koje su uvjetovale aktivnost baranjskog radništva i stepen njegove organiziranosti 30-tih godina, potrebno je statističkim pokazateljima odrediti radničku kategoriju baranjskog stanovništva pred rat.⁴

Radništvo predratne Baranje svrstano je u tri kategorije. Najbrojniju skupinu radnika predstavljalo je poljoprivredno radništvo, slijedi zanatsko, pa industrijsko radništvo. Prva, najmnogobrojnija skupina radnika bila je najvećim dijelom sezonski zaposlena na poljoprivrednim površinama državnog doba »Belje«, veleposjedima privatnih vlasnika, te posjedima ostalih vlasnika manjih zemljišnih posjeda. Ova najmnogobrojnija kategorija radnika predstavljala je uglavnom nekvalificiranu radnu snagu.

Drugu, manje brojnu kategoriju, činilo je zanatsko radništvo. Ono je bilo zaposleno uglavnom u raznim radionicama, mlinovima, ciglanama, pilanama i dr. radionicama. Za razliku od prethodnih radnika ovi su bili uglavnom stalno zaposlena radna snaga, pa su im i životni uvjeti bili povoljniji. U ovu kategoriju radnika ubrajali su se i vlasnici malih zanatskih radionica koji su sami bez tuđe pomoći radili u svojim malim radionicama. Takovih je u Baranji bio znatan broj.

Treće i najmanje brojna bilo je industrijsko radništvo, zaposleno u industrijskim pogonima »Belja« i manjim tvornicama u Dardi i Belom Manastiru.

Prirodna bogatstva regije iz objektivnih razloga nisu pružala većini radničkog stanovništva normalne uvjete za fizičku egzistenciju, a da se o ostalim društvenim i kulturnim potrebama kao i dobrim radnim uvjetima i ne govori.

Siromaštvo seljaka — sezonskih poljoprivrednih radnika i sitnih zanatlija za razliku od susjednih pokrajina Bačke i Slavonije, bilo je izraženije. Ako se skupini od oko 9.000 radnika — sezonski zaposlenih samo u vrijeme poljoprivrednih radova, doda nešto manje neaktivnih članova porodice, koje su ovi morali izdržavati, kvantitativna snaga baranjskog proletarijata bila je znatna, ali su životni uslovi radničkog stanovništva vrlo nepovoljni. Najveći dio poljoprivrednog stanovništva u Baranji posjedovao je male zemljišne parcele u površinama od 0,01 do 2 hektara, dok se inače veličina posjeda kretala u kategorijama od sitnog posjeda do veleposjeda.⁵

U godinama pred rat otpočelo je organiziranje baranjskog radništva. Tarifne akcije za poboljšanje ekonomskog položaja, životnih i radnih uvjeta bile su pokretane u svim većim industrijskim poduzećima, pogotovo u pogonima »Belja«. Naime, prvi kolektivni ugovor u pogonu toga dobra bio je potpisan 1939. godine, ali su u

4. Statistički godišnjak 1937, Beograd 1938, 100 i Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. III 1931, knj.I V, Sarajevo 1940, 122—123.

5. Statistički godišnjak 1937, Beograd 1938, 100—101.

njemu zahtjevi radnika bili samo djelomično zadovoljeni, što se odnosilo samo na ekonomsko poboljšanje.⁶

Kroz radničke zahtjeve u tarifnim pokretima, postepeno je radnička klasa sazrijevala tražeći otvorenije svoja prava. Iz toga su postepeno izrastale i štrajkaške akcije, koje su, međutim, u konkretnim uvjetima bile malobrojne i ne česte, a izvodile su ih manje grupe radnika ili pojedinci, nedovoljno organizirano ili često i spontano da bi izrazili nezadovoljstvo prema postojećem položaju.⁷ Akcije baranjskog radništva nisu bile vođene s energičnim i konkretnim zahtjevima, što je rezultiralo samo djelomičnim uspjehom ili je on izostao. Tome je pridonijela i nekompaktnost radništva, jer je neslavenski radnički element zaposlen u beljskim i drugim većim poduzećima bio uglavnom orijentiran na režim i organiziran u režimskoj sindikalnoj organizaciji, a ostali obuhvaćeni samo djelomično klasnom sindikalnom organizacijom. Uvjeti sindikalnog rada u nedovoljno razvijenoj radničkoj sredini, uz različit, uglavnom nizak nivo klasne svijesti, gdje su poluseljaci, sezonski radnici predstavljali jednu od objektivnih teškoća, bili su u Baranji vrlo nepovoljni i teški. Pokušaji sindikalnog rada u spomenutim uslovima bili su onemogućavani svim sredstvima, od strane uprave »Belja«, privatnih poslodavaca i režimske policije.⁸

Djelovanje podružnica URSS-a bilo je naročito zapaženo u Baranji u periodu od 1937. do 1940. godine. One su bile organizirane tokom 1937. i 1938. godine u mjestima istočne i sjeverne Baranje u: Zmajevcu, Dražu, Podolju, Lugu, Suzi, Kneževim Vinogradima, Bilju, Kopačevu, Vardarcu i Kneževu. Međutim, organiziranje radnika u podružnicama bilo je onemogućavano od strane poslodavaca, otpuštanjem radnika koji su se isticali tražeći svoja radnička prava, kao i protjerivanjem radničkih povjerenika. S druge strane, URSS je preko legalnih institucija za zaštitu radničkih prava pokušavao zaštititi radnike od eksploatacije i samovolje poslodavaca.

Pojavu naprednog radničkog pokreta u Baranji bilježimo pojavom i djelovanjem predratnog komunista Ernea Kiša koji se poslije izdržane robije u Sremskoj Mitrovici sredinom 30-tih godina vratio u rodnu Baranju i koji je ilegalno započeo raditi na političkom i kulturnom prosvjećivanju baranjskog poljoprivrednog proletarijata. Sve akcije radništva bile su neposredno ili posredno poticane od toga revolucionara, koji je zbog zapaženog rada bio proganjan i onemogućavan u svom

6. Arhiv Vojvodine Sremski Karlovci (dalje AV SK) fond Kraljevske banske uprave Dunavske banovine (dalje KBUDB) 8676/37 i Historijski institut Slavonije i Baranje (dalje HISB) fond MG, k, 28b, 19/1.

7. O položaju radnika i njihovoj aktivnosti u Baranji pred II svjetski rat, vidi Lazić Nada, Zbornik, HISB, 14, Slav. Brod, 1977, 227—252.

8. U Branjinom Vrhu je 1938. godine vlasnik mlina Josip Polc otpustio radnika zbog sindikalnog organiziranja, a u Mašinskoj radionici »Belja« u Kneževu, otpušten je iz službe i protjeran iz Baranje, radnički povjerenik Spasoje Obradović; VSK, KBUDB, 18212/38 i 3765/37.

9. Radilo se o intervenciji koja je izvršena 1937. godine u Prvom biljskom paromlinu gdje je trebalo zaštititi 15 radnika od eksploatacije u korištenju radnog vremena; AV SK, KBUDB, 3765/37

revolucionarnom djelovanju.¹⁰

Snažne akcije baranjskih radnika u doba početaka revolucionarnog radničkog pokreta nisu registrirane, zbog objektivnih okolnosti. Malobrojnost, i neorganiziranost radništva su značajni činioci, koji su otežavali razvoj naprednog radničkog pokreta, ali je uključivanje radništva Baranje u tokove revolucionarnih zbivanja postajalo sve evidentnije.

Uporedo sa Kišom, ali u centralnim dijelovima regije, pokušaj organiziranja beljskog radništva na revolucionarnim principima započeo je još 1936. godine, osječanin, ing. Mihajlo Klajn, činovnik na »Belju«. On je organizirao radnike na pustari Brestovac, propovijedajući komunističke principe i potičući na borbu za radnička prava. Dijelio je letke, upozoravajući na predstojeću ratnu opasnost, a upozoravao na potrebu radničkog organiziranja.

Rad ovoga revolucionara bio je ubrzo zapažen, a ing. Klajn je onemogućen, otpušten iz državne službe i protjeran iz Baranje.¹¹

Proces klasnog sazrijevanja u Baranji, iako usporen, a manifestiran kroz akcije na ekonomskom planu, počinje ukazivati i na političke oblike i ciljeve, tim više, jer je period konsolidacije komunista od 1937. godine zabilježen i u ovoj regiji.

U to vrijeme pada i osnivanje partijske organizacije Baranje. Usporedo sa organiziranjem klasnih sindikalnih podružnica Kiš je najviše važnosti posvetio stvaranju partijskih ćelija u selima istočne Baranje. Njegova aktivnost u predratnoj Baranji zauzima jedno od najznačajnijih mjesta i u revolucionarnom organiziranju i klasnom osvješćivanju baranjskih radnika.

Treba napomenuti da je partijski rad Kiša bio isključivo vezan uz partijsku organizaciju Vojvodine, čiji je stari član sam Kiš bio od 1932. godine.

Kiš je među svojim sunarodnjacima u Baranji raspačavao progresivnu literaturu koja je uz socijalnu i političku notu imala i idejnu sadržinu. Materijali su dobivani preko pokretne partijske biblioteke iz Subotice. Partijski materijali za širu upotrebu za čitanje na sastancima bili su umnožavani na šapirografu u Baranji,

10. Ovaj najpoznatiji baranjski revolucionar rođen je u Baranji u selu Suzi 1909. godine u siromašnoj radničkoj porodici. Poslije završene osnovne škole, učio je tapetarski zanat u Zmajevcu. Poslije naukovanja otišao je u Osijek, ali je već 1927. godine zbog naprednih ideja i svoje aktivnosti bio protjeran. Potom je otišao u Novi Sad i tamo se povezao sa vojvodanskim radničkim predstavnicima, radio u sindikatu i u Društvu »Abrašević«. Ilegalan rad ga je često dovodio u teško materijalno stanje, jer je otpušten iz službe i protjerivan. Poslije jedne akcije 1932. godine Kiš je bio uhapšen i poslije istražnog zatvora osuđen na tri godine robije u Sremskoj Mitrovici. Pošto je tu izučio »komunistički univerzitet«, a po izdržavanju kazne, protjeran u Baranju, nastavlja revolucionarnim djelovanjem u svome zavičaju, pa je u Bačkoj, odnosno Somboru, a u doba mađarske okupacije bio jedan od najaktivnijih organizatora narodno-oslobodilačkog pokreta u Baranji 1941. godine. Zbog svoje aktivnosti u Baranji i u Bačkoj tokom 1941. godine, bio je uhapšen, osuđen i obješen u Segedinu krajem 1941. godine; HISB, f. Baranja 1941. f. 2, sn. 188—190 (Biografija Erne Kiša), Muzej socijalističke revolucije Vojvodine (MSRV), Novi Sad, inv. br. 19789.

11. Ing. Mihajlo Klajn je bio okvalificiran od strane policije kao predstavnik »krajnje ljevičarskih načela« i protjeran iz Baranje; HISB, fond, IV armijske oblasti, k. 6, sn. 446—447, i dr Lavoslav Kraus, Susreti i sudbine, Osijek 1973, 327.

a inače pohranjeni kod nekompromitiranih simpatizera. U Suzi i Zmajevcu bile su organizirane i čitalačke grupe čiji je cilj bio odgojno-teoretski rad s omladinom.¹²

Prva partijska ćelija bila je formirana na kotaru Dardi u Kopačevu 1937. godine. Sačinjavala su je četiri člana, po socijalnom sastavu u prvoj ćeliji su bili radnici i jedan službenik, a po nacionalnoj pripadnosti sačinjavali su je Mađari i jedan Hrvat. Iako brojem nevelika, okupila je više simpatizera, a djelovala je sve do okupacije Baranje. Drugu partijsku ćeliju osnovao je iste godine u oktobru Erne Kiš u Zmajevcu u kotaru Batini. Ovu ćeliju sačinjavalo je troje članova na čelu sa sekretarom Erne Kišom, svi Mađari. Okupljanje Mađara iz sela istočne Baranje nastavilo se i dalje i to putem poziva na saradnju, raspačavanjem propagandnog materijala, čitanjem napredne literature i slušanjem radio-vijesti iz Moskve.

Članstvo KPJ u Baranji se tokom 1938. i dalje povećavalo, iako ne i u organizacionom smislu. Kandidati KPJ i oko 300 simpatizera davali su Crvenu pomoć za pomoć komunistima-zatvorenicima u Sremskoj Mitrovici i za komunističke porodice.

Veze Kiša sa partijskom organizacijom Vojvodine bile su konstantne i učestale. Direktive za Baranju, Kiš je prenosio u ovu regiju i u njihovom duhu djelovao.

Do organizacionog povezivanja baranjskih komunista sa Okružnim komitetom KPJ za Sombor došlo je 1939. godine, kada je u jesen iste godine formiran OK KPJ Sombor. Osnivanjem ovoga visokog partijskog tijela, osim bačkog područja oko Sombora pod partijsku kompetenciju OK KPJ Sombor pripali su i dijelovi istočne Baranje sa selima: Suzom, Zmajevcem, Kopačevim, Batinom i drugim selima nastanjenim mađarskim stanovništvom.¹³

Kiš je zbog svog požrtvovnog partijskog rada i postignutih uspjeha u okupljanju simpatizera iste godine postao i članom OK KPJ Sombor, a već naredne godine na Prvoj okružnoj partijskoj konferenciji za okrug Sombor, prisustvovao kao predstavnik Baranje. Tada je na Okrugu bilo ukupno 37 članova KPJ, ali se posebno nisu navodila, iz konspirativnih razloga, imena, mjesta gdje se ćelije nalaze kao ni imena članova.

Kiš je u predvečerje rata, već za Prvi maj 1940. godine prilikom ilegalne proslave ovoga radničkog praznika, upozoravao na ratnu opasnost od fašizma, a revolucionarni Baranjski su pjevali Internacionalu.¹⁴

Kiš je i dalje radio na formiranju novih partijskih ćelija, pa je 1940. godine formirao i treću, ćeliju KPJ u Suzi, sa četiri člana i dva kandidata, KPJ.

12. Među mađarskim stanovništvom istočne Baranje mnogi napredno orijentirani Mađari su bili pretplaćeni na časopise »EK« i »Hid«, a sakupljali su i novčana sredstva za Crvenu pomoć; Sjećanje na sindikalni i partijski rad E. Kiša za period 1936—1938, godine, 40 godina (1935—1941.), knj. 4, dio II, Beograd, 1960, 411—415, i skupna izjava Kišovih sunarodnjaka i savremenika, Historijski arhiv Osijek, MG, 142.

13. Prema izjavi organizacionog sekretara Okružnog komiteta KPJ Sombor Ferenca Kučere, istočni dijelovi Baranje bili su pod partijskom kompetencijom ovoga partijskog foruma; MSRV, Novi Sad, MG, inv. br. 19694.

14. Isto, inv. br. 19789.

Ratna opasnost je sve očitija i prisutnija, pa se u jesen 1940. godine održava i Druga partijska konferencija za Okrug Sombor na kojoj prisustvuju pored Kiša i dvojica komunista iz Baranje. Bili su to Mađari Ištvan Gombarević i Ištvan Munkaš. Direktive koje su tamo dobili baranjski komunisti odnosile su se na organiziranje sunarodnjaka i ostalih simpatizera KPJ u Baranji i radu po sektorima, te potrebu ideološke izgradnje u marksističkom duhu.

Sindikalni rad Erne Kiša i počeci okupljanja komunista i formiranje ćelija KPJ u Baranji dobili su priznanje na najvećem skupu vojvođanskih komunista pred agresiju 1941. godine, na VI pokrajinskoj partijskoj konferenciji, KPJ održanoj 1940. godine u Kameniškim vinogradima, kada je taj poznati baranjski komunist postao članom Biroa Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu.

Bilo je to vrijeme otvorene fašističke opasnosti koja je već prisutna na granicama Jugoslavije.

Neovisno o djelovanju Kiša i komunista na istočnom dijelu regije, u centralnoj i južnoj Baranji djeluju i organiziraju se komunisti pod utjecajem partijske organizacije iz Osijeka. Osječki komunisti su održavali ilegalne veze sa Dardom, pa je osječki stolarski radnik, komunist Anišić bio hapšen i nekoliko puta zbog ilegalnog rada u Baranji.¹⁵

U Dardi su bili aktivni omladinci-đaci koji su pod utjecajem SKOJ-evske organizacije iz Osijeka, zadojeni naprednim idejama javno istupali protiv profašistički nastrojenih građana. Bilo je to u vrijeme oživljavanja nacionalsocijalističkog duha kod domaćih Nijemaca u Dardi, koji se ispoljavao u kulturnim manifestacijama prilikom održavanja svečanosti. Zbog organiziranih akcija omladinaca, nekoliko ih je bilo izbačeno iz škola.¹⁶ Pored omladinaca u Dardi je bilo i nekoliko odraslih aktivista, simpatizera KPJ koji su aktivno ilegalno djelovali. I u drugim mjestima u Baranji bilo je grupa i pojedinaca, komunista koji su djelovali, a bili su partijski vezani za Osijek.

O tome svjedoče i izvještaji Osječke divizijske oblasti pod čiju je nadležnost pripadala i Baranja pred rat, koji su registrirali 1940. godine »elemente naklonjene komunizmu« u Belom Manastiru, kao i na »Belju«.¹⁷

U Kneževu, na sjeveru regije, pred rat je bila registrirana grupa od 18 radnika i omladinaca koji su proučavali marksističku literaturu, na čelu joj je bio komunist, radnik Mustafa Hromić.¹⁸ U istom mjestu postojala je i radnička umjetnička grupa, koja je u svome sklopu imala nekoliko sekcija i tamburaški zbor, pa

15. Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske (IHRPH), Zagreb, Politički spisi, f. 4, sn. 63.

16. Prilikom žetvenih svečanosti na kojima je njemačka nacionalna manjina u Dardi, ispoljavala nacionalsocijalistički duh i stavljala simbole na javna mjesta, napredna omladina je činila nered, a davala i fizički otpor u sukobu sa žandarima; HISB, MG, k. 287, 7/1.

17. HISB, f. IV armijska oblast, k. 6, sn. 39.

18. Ovaj baranjski komunist će se kroz četiri godišnju okupaciju istaći kao dobar rodoljub i borac, a u doba izgradnje regije, neposredno po oslobođenju i kao organizator i rukovodilac; HISB, MG, k. 28b, 4/1.

se ilagelani rad, naročito omladine odvijao kroz djelovanje te grupe. Prilikom jednog pretresa prostorija spomenute grupe u Kneževu bila je pronađena i slika Marksa i Engelsa.¹⁹

I pojedini studenti koji su se školovali izvan Baranje, na univerzitetima, aktivno su djelovali u svojim mjestima stanovanja u vrijeme školskih raspusta. Revolucionarno nadahnuti studenti su pripremali i raspačavali propagandni materijal i okupljali se. Tako je rad dvoje revolucionara-studenata, članova KPJ Sare Bertić i Jovana Lazića uoči mađarske okupacije 1941. godine bio zapažen, a produžio se naročito u vrijeme početaka rata i poslije okupacije Baranje.

Napredni radnički pokret u Baranji pred II svjetski rat nije, objektivno, predstavljao brojno i organizirano radništvo, ali je ukazivao na svoje mjesto i ulogu u radničkom pokretu predratne Vojvodine.

Zaključak

Napredni radnički pokret predratne Baranje razvijao se u sklopu radničkog pokreta Vojvodine, kao njegov sastavni dio. Razlike u razvoju su se osjećale zbog malobrojne i slabo razvijene industrije, pa otuda i malobrojnosti radništva, posebno organiziranog radništva. Poljoprivredno radništvo, najvećim dijelom sezonsko, sitni zanatlije i najmanje brojni industrijski radnici, predstavljali su radničku klasu ove regije. Malobrojne tarifne i štrajkaške akcije pred rat bile su, ipak, početak klasnog osvješćivanja i organiziranja baranjskih radnika. Revolucionarnom usmjerenju radnika pridonijeli su komunisti Mihajlo Klajn, a naročito Erne Kiš, i to naročito u periodu od 1936. do 1940. godine.

Konsolidiranje baranjskih komunista započinje 1937. godine, osnivanjem partijske organizacije Baranje i povezivanjem sa Okružnim komitetom KPJ u Somboru 1939. godine. Pod utjecajem brojno i organizaciono jačih susjeda napredni radnički pokret Baranje razvijao se u granicama objektivnih mogućnosti, imao je svoju određenu dimenziju i mjesto u revolucionarnom pokretu proletarijata Vojvodine i Jugoslavije.

Specifičnosti regije u geografsko-demografskom pogledu i društveno-politički i ekonomski uvjeti utjecali su na razvoj, rast i organizaciju baranjskog naprednog radničkog pokreta pred II svjetski rat.

19. Isto, 19/1.

DIE REVOLUTIONÄRE ARBEITERBEWEGUNG IN DER BARANJA UNMITTELBAR VOR DER UNGARISCHEN OKUPATION IM JAHRE 1941

Zusammenfassung

Die territorial kleine nördliche Grenzprovinz Jugoslawiens, die Baranja, gehörte vor dem II. Weltkriege in den Donau-Banalverwaltungsreis (Dunavska banovina). Sie umfasste zwei Bezirke mit 36 Gemeinden, wo ungefähr 53.000 Einwohner verschiedener Nationalitäten lebten.

Diese Region war wirtschaftlich relativ gut entwickelt mit überwiegend landwirtschaftlicher Produktion und an die Landwirtschaft gebundener Industrie. Charakteristisch für diese Region war die Anwesenheit staatlichen Kapitals auf einem grossen Teil der Agrarflächen sowie verschiedener Betriebe im Besitze des staatlichen Gutes »Belje«.

Die relative Armut der Bevölkerung infolge der unadequaten Besitzverhältnisse, wo der kleine und der mittlere Grundbesitz die vorherrschende Form waren und die Besitzlosigkeit ein evidentes Problem vorstellte, bildeten eine ständige Saisonsarbeiterquelle.

Die Baranja hatte in der Zeit vor dem Kriege drei Kategorien werktätiger Bevölkerung. Am zahlreichsten waren die Landarbeiter, ferner Gewerbearbeiter und am kleinsten die Zahl der Industriearbeiter.

In der Anfangszeit der Organisierung der fortschrittlichen Arbeiterbewegung wurden Tarif- und Streikaktionen angeregt. Obzwar es nur wenige waren und oft mit unbedeutenden Resultaten, erzielten sie trotzdem ökonomische Erleichterungen und bildeten auch die Anfänge politischen Strebens überhaupt. Die kleine Zahl der organisierten Arbeiterschaft und das niedrige Niveau des Klassenbewusstseins hatten neben anderen Schwierigkeiten am Anfang der Organisierung einen Einfluss auf die Entwicklung und die Organisation der Arbeiterklasse.

Der Einfluss der gesellschaftlich und wirtschaftlich entwickelteren Nachbarn wirkte bedeutend auf die Entwicklung der Bewegung ein. Die Arbeiterbewegung dieses Gebietes entwickelte sich als Teil der einheitlichen Arbeiterbewegung der Vojvodina.

Mit dem Erscheinen des Vorkriegskommunisten E. Kiš beginnt in der Baranja die Aufklärung und die Organisierung des Agrarproletariats und in der Periode von 1937 bis 1940 die Konsolidierung der Kommunisten sowie die Gründung der Parteiorganisation in der Baranja.

Die fortschrittliche Arbeiterbewegung dieser Region am Anfang der kommunistischen Bewegung trat trotz der in gesellschaftlicher und ökonomischer Hinsicht spezifischen Verhältnisse dieser Region organisiert, wennauch nur langsam, in den Prozess der Klassenreifung und schloss sich der jugoslawischen Arbeiterbewegung in der objektiv möglichen Form und Intensität an.